

Citation style

Pánek, Jaroslav: review of: Ivo Barteček, Československá Mona Lisa. Jan Zrzavý. Portrét paní Pavly Osuské (1926), Olomouc: Cultum, 2019, in: Český časopis historický, 2019, 4, p. 1114-1116, DOI: 10.15463/rec.383869274

First published: Český časopis historický, 2019, 4

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

přechodného roku 1867. Jak známo, došlo na počátku roku 1867 k rozdělení rakouské monarchie na dva samostatné státní celky, a tím se z jedné ministerské rady staly tři: společná (začala se scházet až na základě přijetí prosincové ústavy a jmenování císařem tři společných ministerstev pod vedením Friedricha Ferdinanda Beusta dnem 24. prosince 1867), předlitavská a uherská, tedy zalitavská.

První svazek série Protokolů předlitavské ministerské rady obsahuje jen 69 protokolů. Stejně tak „chudé“ budou i další plánované svazky. Důvody jsou prosté a tragické zároveň: působnost grémia se teritoriálně zmenšila (odpadla uherská, sedmihradská a chorvatská agenda) a většina protokolů shořela při úmyslně založeném požáru vídeňského Justičního paláce v srpnu 1927, kde měl od roku 1925 jedno ze svých sídel Rakouský státní archiv, a právě zde byla uložena všechna akta ministerstva vnitra a justice. To, co zbylo a následně bylo zachráněno z bývalého obřího spisového materiálu dvou jmenovaných ministerstev, se dnes nazývá *Brandakten*. V této souvislosti je možno tvrdit, že archivní rozluka mezi Československou a Rakouskou republikou z první poloviny 20. let 20. století zachránila mnohé cenné materiály z těchto ministerstev pro budoucnost (například Briefe Böhmen). Tato revindikovaná akta mohla být během druhé světové války znovu (tentokrát bez mezinárodní dohody) odvezena do Vídně.

Obsah těchto protokolů je velmi nepolitický, neboť zásadní otázky zahraniční a vnitřní politiky byly rozhodovány od kritického roku 1867 jinde. Převládají zde tedy finanční, správně organizační, justiční a daňové záležitosti spojené s přestavbou monarchie, ovšem pokud neshořely. Okru-

hy projednávaných témat jsou známy z jiných archivních fondů (Státní rada), nicméně nenávratně ztraceny. Stejně jako nová Předlitavská ministerská rada pokračovala ve svém úřadování „jakoby se nic nestalo“ (Stefan Malfèr), stejně tak i ediční pravidla pro vydávání zachovaných protokolů byla zachována v té podobě, jak je koncem šedesátých let 20. století stanovili první vydavatelé protokolů Rakouské ministerské rady Friedrich Engel Janosi a Helmut Rumpfer a fixovali je v úvodním svazku edice z roku 1970 v textu *Zur Einrichtung der Edition*. Takto zůstaly zachovány ve všech dalších následujících 27 svazcích edice.

Základním pravidlem zůstává úplnost a věrnost editovaného textu, i kdyby se zachoval v opisu jenom tzv. *Kopffregest*. Editovaným dokumentům jako vždy předchází obsáhlý, podrobný a výstižný historický úvod, jehož autorem je také Stefan Malfèr. Jeho text pomáhá chápat mnohdy roztržičnou a zde i velmi neúplnou agendu v časovém a historickém kontextu. K dokonalé edici patří samozřejmě chronologický seznam protokolů, rejstřík a seznam doposud vydaných děl, které činí dílo uživatelsky přívětivým.

Milan Hlavačka

Ivo BARTEČEK

**Československá Mona Lisa. Jan Zrzavý:
Portrét paní Pavly Osuské (1926)**

Olomouc, Cultum 2019, 50 s., 5 ilustrací,
ISBN 978-80-907619-0-2.

Předmětem nevelké publikace se stal zdánlivě jediný obraz – dílo vynikajícího českého malíře Jana Zrzavého, portrét dnes již zapomenuté operní pěvkyně Pavly Osuské. I když jde také o ikonografickou analýzu díla a o zjištění inspiračních zdrojů, tema-

tika knihy je mnohem širší. Ivo Barteček, profesor Univerzity Palackého v Olomouci, známý pracemi o iberoamerických dějinách a o Čechách v zahraničí, je zároveň znalcem a sběratelem umění. Jedním z jeho badatelských cílů je zařadit konkrétní umělecká díla do širokého kontextu ve smyslu geografickém i chronologickém. Knížka, která propojuje prvky monografie (opatřené dokumentačním aparátem a pramennými přílohami) a literárně působivého eseje (nevyhýbá se ani subjektivně laděným exkursům), je zdařilou ukázkou jednoho z možných přístupů ke kulturním dějinám.

Barteček zasazuje téma do prostředí, v němž obraz vznikl. Tím byla Paříž dvacátých let 20. století, kdy v této světové kulturní metropoli působila intelektuálně silná česká komunita. Navíc počet Čechů a Slováků přicházejících do Francie za prací, dosahoval tehdy 80 000 osob. Oficiálním centrem české komunity se stalo československé vyslanectví v Paříži a jeho zosobněním vyslanec Štefan Osuský se svou českou manželkou Pavlou rozenou Vachkovou (1891–1978), která opustila divadelní kariéru a věnovala se společenské a kulturní činnosti v pařížském prostředí.

Autor dokládá intenzivní vztahy kulturně založené dvojice k čelným osobnostem české kultury, které se dočasně nebo trvale usadily v Paříži, mj. s hudebním skladatelem Bohuslavem Martinů či malířem a spisovatelem Adolfem Hoffmeisterem. Oba tyto umělci přispěli k uvedení samotářsky založeného Jana Zrzavého do společenských kontaktů jak s pařížskými Čechy, tak s Francouzi. Vyslanec Osuský měl zájem na tom, aby získal portréty své manželky, a to od nejlepších tehdejších malířů; mj. angažoval André Deraina (mimochodem jemu za portrét z roku 1929 zaplatil třináctkrát víc než svému krajanovi Zrzavému).

V tomto prostředí vznikla roku 1926 nejprve kresba uhlím a potom olejomalba Jana Zrzavého, která zachytila Pavlu Osuskou velmi působivým neoklasicistním stylem. Barteček ukazuje, jak silný vliv na ztvárnění „Československé Mony Lisy“ mělo dílo Leonarda da Vinci, a to nejen původní Mona Lisa, ale i Dáma s hranostajem. Zároveň řeší otázku doprovodných atributů portrétu (kytice kopretin), které klade do souvislosti s jiným paralelně vznikajícím dílem Zrzavého, a to s ilustracemi ke klasickému spisu Karla Jaromíra Erbena „Kytice z pověstí národních“. Je to přesvědčivá hypotéza; naznačuje, jak si český umělec přinášel do hostitelského prostředí českou látku a jak vznikala syntéza duchovních podnětů jeho „staré“ i „nové“ vlasti, či jinak řečeno patriotických a kosmopolitních elementů.

Mimořádně zajímavý obraz, ale i Bartečkova práce o něm mají rovněž své americké aspekty. Rodem slovenský právník Štefan Osuský (1889–1973) žil od roku 1906 v Chicagu, kde se za první světové války zapojil do zahraničního odboje proti Rakousko-Uhersku. Po vzniku Československa vstoupil do diplomatických služeb nového státu a posléze s ním sdílel i jeho tragický osud. V březnu 1939 odmítl vydat československé vyslanectví v Paříži Německu jakožto mocnosti, která okupovala české země, a zanedlouho se zapojil do druhého zahraničního odboje, vedeného z Londýna. Vzhledem ke konfliktu s exilovým prezidentem Edvardem Benešem po roce 1942 ustoupil z politického kolbiště a po skončení druhé světové války se znovu usadil v USA.

Zrzavého portrét Pavly Osuské, který byl v majetku rodiny, putoval pravděpodobně z Paříže do Londýna a odtud do Ameriky,

ale o jeho osudu nebylo (od výstavy v Praze roku 1929) nic známo. Teprve v roce 2009 se objevil na aukci v Praze jako „Portrét dámy ve fialových šatech“ a byl získán blíže neidentifikovaným českým sběratelem. Obraz s dramatickým osudem byl exkluzivně představen úzkému okruhu veřejnosti roku 2009 a 2019, ale jeho putování mezi Evropou a Amerikou zůstává zatím zahaleno tajemstvím. Zajímavá kniha Ivo Bartečka je velmi dobrým východiskem pro budoucí pátrání.

Jaroslav Pánek

Leopolda DOBRZENSKÁ
z LOBKOWICZ

A budba přestala hrát. Životní příběh

Leopoldy Dobrzenské z Lobkowicz

(Překlad Renáta Tetřevová.)

Pardubice, Univerzita Pardubice 2017,
291 s., 66 fotografií v textu, 2 genealogické
tabulky, ISBN 978-80-7560-083-7.

Paměti následnice dvou českých aristokratických rodů – Lobkoviců a Dobřenských – vyšly původně v polosoukromém tisku v Kanadě (*And a Band Did Not Play On... A Kaleidoscope of Memories*, Haliburton 2010), ale zůstaly jen velmi obtížně dostupným titulem. Vzhledem k bohemikální povaze memoárů a k jejich dokumentárnímu významu lze uvítat jejich vydání ve znaleckém českém překladu Renáty Tetřevové, historičky Východočeského muzea v Pardubicích.

V souladu s hlavními etapami života Leopoldy Dobrzenské z Lobkowicz (* 1926) je kniha rozdělena do tří částí, z nichž první je věnována životu v Evropě (1926–1950), druhá vytváření nové existence v kanadském exilu (1950–1990) a poslední (od roku 1990 až do úmrtí autorčina manžela

Jana Dobrzenského v roce 1996) opětnému návratu do původní vlasti. Těžiště vzpomínek spočívá v osobních zážitcích, rodinných a širších genealogických kontaktech, v popisu šlechtického způsobu života a posléze exilové každodennosti. V tomto ohledu jsou paměti cenným dokumentem k poznání duchovní a hmotné kultury šlechty, která byla sice v meziválečném období formálně zbavena politických a titulárních privilegií, ale zůstala majetkově i nadále zvýhodněná v porovnání s většinou občanskou společností (výlučnost postavení je dobře ilustrována mj. udržováním rituálů, možnostmi studia jazyků a cestování po Evropě či oporou v síti evropských aristokratických rodů). Odvrácenou stranou tohoto postavení byly ovšem tvrdé zásahy do majetkových poměrů národnostně české šlechty v době německé okupace a zvláště pak totální vyvlastnění komunistickou mocí a ztráta dřívějších materiálních jistot. Zvláště pozoruhodným rysem paměti je hluboce prožívané češství a odraz etnických poměrů ve stínu událostí druhé čtvrtiny 20. století. Leopolda Dobrzenská působivě zaznamenává proměnu situace v souvislosti s nástupem nacismu ve třicátých letech; její výklad se zásadně liší od obvyklých představ o kosmopolitním charakteru zemské šlechty a zdůrazňuje národnostní vyhraněnost („...my jsme byly Češky a naši němečtí přátelé začali zdůrazňovat svůj nadřazený původ... Během poměrně krátké doby propukla u našich sousedů a přátel masová hysterie“, s. 42; „my, méněcenní Češi“, s. 50; „Během války nás ignorovali a dokonce námi pohrdali, že jsme Češky“, s. 70). Po pádu Velkoněmecké říše se situace obrátila a příslušníci perzekvovaných německých rodů žádali vzdálené české příbuzné o materiální pomoc, kterou jin Dobřenští podle